

De Pieël

Lesbriēf vur de bazisschόlle

 Veldeke volkscultuur i.s.m. Veldeke kring Venroj

De Pieël

Kollefoeën

Uutgaever	Veldeke Limburg
Samestelling/tekst	De kring Venroj van Veldeke Venroj: Ger Claessens, Colien Jacobs-van den Munckhof, Henk Arts en Lei Potten, ien samewaerking mit de Kemissie Volkskultuūr van Veldeke Limburg.
Brönne	Wikipedia, HEP-Horst Sevenum, Documentatiecentrum De Grote Pieël.
Fotoos	Lei Potten, Colien Jacobs-van den Munckhof, Hans Simons, Marcel Hakvoort, Limburgs Museum en Wikipedia.
Resept en foto	Netty Engels-Geurts
Spellingkorréksie	Ad van Zwol & Frits Linssen
Òpmaak en mslág	Hans Simons
Druk	SHD Grafimedia Swalmen

Òndersteund dur 't Bestuūr van Veldeke Limburg

't Huis voor de Kunsten Limburg

en de provincie limburg

Geprizzentieerd mèt
Basisschool
St. Oda
Ysselsteyn

in museum 'de Peelstreek' in Ysselsteyn

www.veldeke-venray.nl

Ienhâld lesbriēf De Pieël

Ienlejding	4
1. Verhale uit De Pieël	5
Pieëlreuze	5
Dwaallichjes en witte wiève	6
De gaolden helm	7
2. Waor lit De Pieël	9
3. De Pieël vroeger	10
Öntstaon van De Pieël	10
Van veenmos tot törf	11
Zòmmer	12
4. Törfstaekte	13
Vur aege gebruuk	13
Törfwinning ien 't groeët	14
5. Törftaart	16
6. Laeve en waerke ien De Pieël	17
Tot 1900	17
Nó de törfafgraving	18
7. Schäöp en De Pieël	20
8. Beeje en De Pieël	22
9. Rowwen Hèze	23
10. Wandelgebiede ien De Pieël	25
11. De Pieël now	27

Baeste jònges en megjes,

Vur òllie lit enne lesbriëf dén ovver De Pieël göt.
Dat is 'n lónggerekt gebied òp de grens van Limburg en Braobânt, waor ennen hieëlen hoeëp aover te vertelle is.
Meense van Veldeke Venroj hebbe hiérán mitgewaerkt.
Zillie hebbe veul belangstelling vur de geschiedenis van Venroj, már vurral ok vur de aege taal van dees streek.
Dorrum is de lesbriëf ien 't Venrods dialekt geschreve.

*En saoves laat de häör nog nat
nog efkes en nor bed
de raam wied oop, genne slaop
en d'n hemel was vuürroeëd
mist hing op 't lând
saoves laat dor stond De Pieël ien brând*

De bekende popgroep Rowwen Hèze uit Amerika zingt ien dit liëd ovver 'n kiend dat opgräйт ien De Pieël en hoe moj 't'r kan zien as saoves de zòn òndergöt.

Aerg moeplek, dat Venrods?
Lae's t'hárdòp, dat helpt.
En as 't echt nie lukt, kunde de nederlândstalege digitale versie van dizze lesbriëf ánvraoge beej 't sikkertariejaat: veldeke.venroj@gmail.com.
Weej waense òllie enne mojjen òntdekkingstöcht dur De Pieël en méschien kòmmee weej mekaar daor nog wel 's tege!

Hoj,

*ik bin Lejke en kòm uit Ysselsteyn beej Venroj en zit ien groep 8.
Ik woeën ien De Pieël en bin ennen echte Pieëlreus net as mien femilie.
Hieël duk heb ik de verhale gehuuërd aover De Pieël die mien elders már ok
mienien opa en mien oma áltied vertelde.
Spánnend voond ik ze en dorrum wil ik òllie 'rvan mit laote geniête.*

1. Verhale uit De Pieël

Ovver De Pieël hing veule ieëwe 'n waas van gehejmzinneghejd.
'r Ware wenneg weeg. De weeg die 'r ware, ware ònbetrouwbaar.
Ge kòst mekkelek wegzákke ien de zòmpege bojjem. En umdat 't ieën uitgestrekte vlakte was van sliek en lieëge plânte kòste òw 'r moeplek in orriejetieëre.
Ovver dit gehejmzinnege, bedrejgende gebied zien hieël veul verhale òntstaon van vader òp zoeën. Iederieën voëgde 'r nog 'n paar griezelege stukskes án toe. Maej klòpte dit wel, beeveurbeld aover iemes dén zien aege binne dit gebied gewaogd haaj òndaanks alle waarschòwwinge um dat nie te doën en dén noeët mér wiér teruggeziën.

Veul verhale ware 100% fántesie. Horrorfántesie duk.
Zoeë roond 1900 was 'r nog genne radio of TV. De verlichting was ien dees streke nog duk áfkómstig van òllielaampe of van d'n haard. Tiejes die ellelânge winteraovende hán de meense dus vollòp d'n tied um mekaar verhale te vertelle, waor gebeurd, nie hieëlemól of hieëlemól nie waor gebeurd.
De verhale gingé ònder mieér aover waerwolve, Pieëlreuze en witte wiëve.
Ok zien 'r veul schildereeje en veul prâchtege fotoos van 't verlaote lândscháp gemákt.

*Ik heb al verteld dat ik enne Pieëlreus bin, már
dat geldt aegenlek allieën mit de Vastelaovend.
Meense die ien Venroj woeëne hiête mit
de Vastelaovend Pieëlhaze.
Hoe zien weej toch án die name gekòmme?*

Pieëlreuze

Hoonderde jaore geleje wònde de Pieëlreuze ien eur hole diëp verbörge ien De Pieël. Ovverdág gingé zillie 'r mit schup òp uit um de Maas te gón grave. Nò eur waerk gingé ze saoves laat muuj nor eur hole, eur huûs, ien De Pieël um uit te räoste en te sleepe.

Zillie klòpte dan ien de buurtscháp Wewwerse (Weverslo tusse Maersele en Ysselsteyn) eur kleump tiggenén um 't västzittende zând van en uit eur kleump te kloppe. Dat rittewieël herhálde zien aege dág nó dág en jaor nó jaor. Zoeë schient de Wewwersen baerg op de Wewwerse te zien òntstaon.

Dwaallichjes en witte wiēve

De meense zage vroeger dwaallichjes ien De Pieël. Dit verschien sel wiēr láttter toeschreve án methaangas (rottengas), dat dur 't áfstaeerve van plântereste óntstöt. Die dwaallichjes zun volges de Pieëlbewoeñers de zieltjes van òngedöpte, gestörve kiender zien die gén räöst kòsse viende. Umdat ze nie gedöpt ware moge ze nie ien d'n hemel. Már umdat ze noeët iets verkieérds hán kunne doën, huuérde ze ok nie thuuß ien de hel. De zógenámde 'witte wiēve' wiére veroeérzaakt dur slierte mist, worrien ge vrowwefigure zággt.

dwene. Ok gelöfde de meense dat de witte wiēve d'n doeëd ánköndegde: as ge zó'n wief zággt, gingde binnekort doeëd.

De Crayenhut, ennen herbaerg dén vroeger stoond op de grens van Limburg nor Braobânt lángs de weg Venroj en Durze. Voërmán en paerd kòsse hiér wat dreenke nó eure úrelângre rejs ovver stoffege binneweeg.

*'t Wert al areg spánnend...
'n Echt gebeurd verhaol is
't verhaol van de Gaolden
Helm; 'n beroemde voondst dén nog áltied te ziēn is ien 't 'Rijksmuseum van
Oudheden' in Leiden en dén daar ieën van de grótste Nederlandse proonkstukke
is.
Kóm, gón weej same laeze!*

Witte wiēve wiére ok wel as de gieëste van hekse gezién of van ândere vrollie die kwaod gedaon hán. Ien zoomgebiede wònde zillie ien heuvelkes. Ze hán daor d'n ienen uitgáng nor eur hole. Snaachs kwame zillie lángsaam zwaevend te vurschien. Zillie verlejde dan meense um eur te volge, mit as rizzeltaat, dat dees meense vur áltied ver-

De gaolden helm

De Romejnse ware al aenkele hoonderde jaore ien ós lând. De meense ware 'r án gewend gerákt dat eur troepe van d'n ieëne nó d'n ândere legerplâts mársjieérde. 't Romejnse leger hiël alles goëd ònder kòntraole. Nevve de grenze van ur groeëte riek en nevve de groeëte grensrevière ware paoste, die dur soldaote bewaakt wiére. 'r Ware goeje weeg ángeleed van 't zuuje nor 't noorde en van 't oeëste nor 't weste. Hiérdur kòsse de Romejnse troepe eur aege hieël gaow verplátse. Ok kòsse zillie ráp reviére aoverstaeke, wânt aoveral waor 't nuuëdeg was, ware brugge gebowd. Roontelum die aoverstaekplátse kwame meense woeëne en zoeë óntstoonde steeje as Kölle, Nimwege en Mestricht, már ok kléndere plátse zoeëas Blieërick en Kuuk. Ten oeëste van De Pieël liëp enne weg nor 't noorde en er liëp ok nog enne kléndere weg dwârs dur 't zoomgebied van oeëst nor west. Al dees weeg ware veilig umdat ze áltied bewaakt wiére dur Romejnse soldaote.

'r Ware meense die vur de Romejnse ginge waerke, of soldaot wiére ien 't Romejnse leger. Maej was dat vejleger dan bliëve woeëne òp òw aege klaen boërdereejkje. Snaachs kòste ovvervalle werre dur roeëvers of wilde diére.

Toen gebeurde 'r ien 't jaor 320 nó Christus iets hieël vrimds. Ien De Pieël vlák beej 't däörp Helenaveen verdroonk enne Romejnse 'centurio'. Enne 'centurio' was iemes dén 't kòmmando haaj aover hoonderd soldaote. Weej zun 'm nòw ennen offesiér of hoonderdman nume. Dizze 'centurio' móet ennen hieëlen biezoonderen hoonderdman zien gewist. Heej droëg ennen iézeren helm, mit daor aoverhin enne vergulde zilveren helm.

Wat weej nie wieëte is, wat dizzen offesiér ien De Pieël te zûke haaj en waor heej nor toe wooj. Kwaam heej van Roeëme, umdat heej 39 munte beej zich haaj die 't jaor dorvur ien Roeëme ware geslage? Már worrum naam heej dan nie de vejlege weg lángs de Maas?

Op de rând van ziene glâzenden helm stond 't woord 'STABLESIA VI'. Dat wil zegge dat heej offesiér was beej 't zesde röjterkorps dat toen ien 't legerkâmp ien Nimwege laej. Már hoe kwaam heej nòw toch ien De Pieël teraecht?

Worrum wiēr heej nie baeter dur zien aege meense beschaerm'd of dur soldaote die de weg mòsse bewake? Wiēr heej dur plátseleke stâmmre ovvervalle en 't moeras iengedreve? Worrum wiēr ziene vergulde zilveren helm nie gestole? Worrum wiēr allenneg d'n hoonderdman terugevoonde?

Aegelek hán árchéjologe dees voondst wieér mòtte ònderzüke. Dur mieér òpgravinge te laote plátsviende ien Helenaveen, zun weej zeker veul mieér te wieéte zien gekòmme aover dizze gehejmzinnege Romejn.

Sommege ònderzükers zegge dat de 'Gaolden Helm' ok wel 'n offer kan zien gewist vur de moerasgode.

Gebbel Smolenaars, de kél, dén op 17 junie 1910 d'n helm beej toeval uut de moēr te vurschien hálde, was gennen árchéjoloog, már ennen törfstaeker. Behalve d'n helm voond Gebbel ok nog restânte van schoën, muntjes, 'n mântelspeld en wat stukke laer.

Òngevaer òp de pláts waor de Romejnse offesiér verdroonk, is ien 1999 nevve de weg van Helenaveen nor Liessel 'n mònnementje òpgericht ter naogedachtenis án de gebeurtenis uit 't jaor 320.

Nòw gillie dit verhaol gelaeze hebbe, kunne gillie zeker de volgende vraoge aover dit verhaal make.

Kiék ze dan same met òw juf of maester of mit òw klasgenoeëtjes nao .

- De Romejnen kunne uitstaekend weeg en brugge bowwe. Nuum plátse lángs Rien en Maas waor de brugge zien gebowd.
- Ien 1910 duut Gebbel Smolenaars ien Helenaveen 'n òntdekking terwiel heej bezeg is mit törfstaekte. Wat viendt heej?
- Wat is 'r ien 320 nao Christus ien Helenaveen gebeurd?
- Ien welke legerpláts huuërt de Romejnse offesiér thuus? Hoe wieéte weej dit?
- Waor is de 'Gaolden Helm' nòw te bewoondere?
- Wat hit me ien 1999 ien Helenaveen ter naogedaechtenis án de Romejnse hoonderdman (centurio) òpgericht?

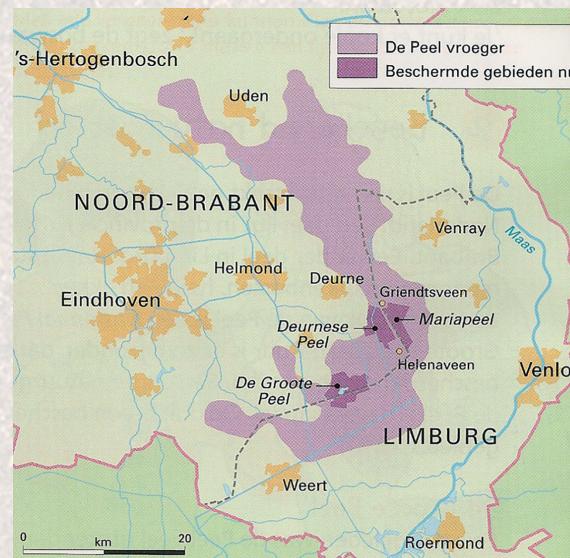

't Ieënvowdege huûske van Gebbel án de Molenstraot ca. 1930.
Op de vurgroond: zoeën Jan mit kleump, lâng kouse en kieps.

Zoeë, weej wieéte nòw al iets mieér aover de Pieël, már waor lit aegelek die Pieël en hoe is de Pieël ontstaon ?

2. Waor lit de Pieël?

De Pieël is 'n lánggerekt gebied òp de grens van de preveensies Noord-Braobânt en Limburg, tusse Uuje ien 't noorde en Wieërt ien 't zuuje.

De Pieël vroeger en nòw

'Rooj, mien däörp ien De Pieël' is d'n urste regel van 't refrejn van 't Venrods volkslied.

Venroj lit hieëlemól nie ien De Pieël, nòw nie en vroeger ok nie. 't Lied is geschreve vur 'n Venrodse revu en láttér gebruukt vur de Vastelaovend en dan lette nie op zó'n klennegheid.

Zóas ge ziet, ligge 'r op bovenstaonde kaart már twieë dörpe écht ien De Pieël: dat zien Helenaveen en Griendtsveen. Dees twieë dörpe òp beejgónde kaart zien daar gebowd dur de familie van der Griendt, die eigenaar was van 'n groeëte stieënfebrick in den Bosch en die groeëte dieële van De Pieël hit afgegrave. De dörpe wiêre midde ien De Pieël gebowd umdat alle ienwoëeners daar toen vur de familie van der Griendt waerkte.

Helenaveen is gesticht ien 1853 en Griendtsveen ien 1885. Bejs dörpkes zien aerg jöng as ge ze vergliekt mit Venroj (1200), Oeldere (Oirlo) (1300), Aostrum (Oostrum) en Luuëne (Leunen) (1400).

Bejs dörpe zien wér áld as ge ze vergliekt mit Ysselsteyn (1921) en Vredepieël (1955).

3. De Pieël vroeger

Tot òngevaer 1850 waogde hóst niemes zien aege ien dat gebied umdat de káns aerg groeët was dat ge'r noeët mér uut kwámt.

't Hieële gebied van De Pieël bestoond uut zoompege haej en verraojerlek moér-groond.

'r Ware kwellek weeg of paej.

As ge hieël veul geluk had, kwámde 'r wér uut; as ge minder geluk had, verdwólde ge en mit nóg minder geluk verdroonkte. 't Prebleem was dat ge nie kòst ziën of ge òp hárden ondergroond of òp moér liept.

't Was dus aerg gevaorlek um De Pieël ien te gaon. Már 'r was ok gén aenkele reeje um dat te doen: 'r was hieëlemól nik, gén däörp, gén huus, genne weg.

't Ontstaon van de Pieël

't Is nie hieëlemól zeker waor de naam 'Pieël' vandán kumt. Sommege gelieérde daenke dat de naam van 't Letiense woord 'Palus' kumt, wat moeras of water be-taekent. Ândere zúke d'n oeërsprong ien 't Áld-Ierse wördje pit of peth. Dees twieë weurd betaekene 'spoonsaechte zaacht weefsels'.

Zeker is dat De Pieël vroeger dus aerg moéraechteg was.

De moér is aegelek gén water en gén lând már iets 'rtussenien. Aerg drekkege groond worrien veul plânte gräöje. 't Prebleem is dat de zoompege groond òw nor beneeje trekt. Hoe kumt den moér now ien De Pieël teraecht?

Òs lând zaag 'r zó'n tiëndûzend jaor geleeje hieël ânders uut as now. Tot dén tied was 't aover-al ieskâld gewist. Duk 30 graode ònder nul.

Groeëte dieële van Nederlân en ok van de lânde um òs hin ware bedekt mit 'n dikke laog ies. Déń tied noeme weej dorrum d'n 'iestied'. Aegelek de laesten ies, wânt 'r zien 'r mieër gewist.

Án 't aend van dizzen ies-tied steeg de temperatuür lângzaam, wordur groeëte dieële ies begosse te smelte. 'r Kwaam dus enorm veul water. 'n Prebleem vur De Pieël was dat 't water daor nie weg kôs zákke.

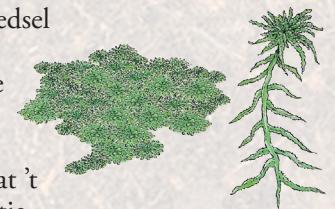
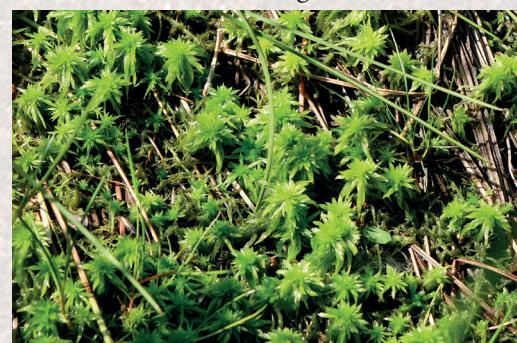
De groond ien De Pieël bestoond uut kejlieëm: klej mit klaene stukskes stieën en kejkes.

Van veenmos nor törf

Veenmos hit gén wortels. Mit zien bledjes hâlt 't voedsel uut 't raegenwater.

De plânten staerve van òndere áf en gräöje nó baove dur, mit enne millimaeter per jaor; zoeë kunne zillie 'n maetersdikke moërlaog vörme.

Umdat 't
plaentje

zes tot zeuve kieér zien aege
gewicht án vocht kan västhâlde haaj
't genne lâst van tieleke drögte.

't Veenmos ovverwoekerde alles.

't Verstikte ândere plânte en de
wortels van de buuém.

Zoeë ontstoond ien zó'n tiëndûzend
jaor 'n törlaog die òp sommege
plátse zes tot zeuve maeter dik was.

Zommer

De zommerhets wiebelt en danst
en brandt op de piël en de venne,
de biëste zien ammaol bekanst
gon schoele ien struuk en de denne.

Gen kievite keukele hoeëg in de locht,
de kulute stoppe hun vliege.
Gen balsende kemphaan den vocht
um 'n wiefke as vrouwke te kriege.

De piëlvakte lit mer en waacht
tot zon en hets zien verdwene;
ze wacht op d'n aovend en naacht,
as de rieë en vös gon verschiene.

De schöpkes ston stil nao 't gaoze,
't schielperke held zien gemak
wied van de minse en 't raoze.
De piël is zien wèreld, d'n hemel zien dak.

Die hets held oow gans ien heur macht:
ge dromt ovver alte verhale:
spoeëke en wiever mit duvelse kracht,
die os ien de piël din verdwale.

De ure verstriek... 't aovendroeëd slöt
'n veulkleurig klied ovver piël en moerasse.
D'n uul schuift vurbeej, de nachtegaal flöt:
de jachttied brekt an vur de vös en de dasse.

Dit gedicht is gemákt dur Thej Min.

'r Stón 'n ántal weurd ien die nog ien 't âlde venrodse dialékt geschreve zien, wor-
dur 't gedicht méschien nie zó goëd te begriepe is.

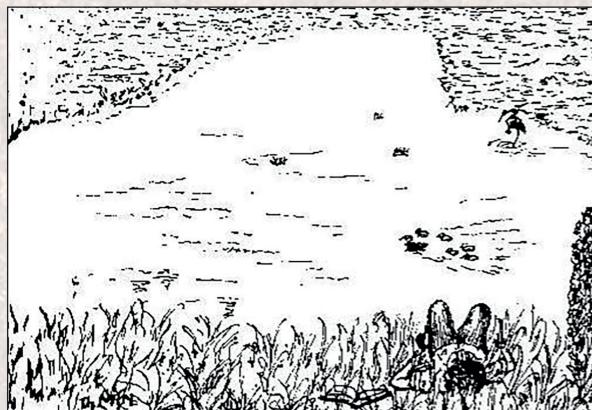
Weej zul òllie dorbeej helpe :

almol = allemaal

bekanst = ongeveer, bijna

kulute = kluitvogels

keukele = duikelen, spelend buitelen

rieë	= reeën
din verdwale	= deden verdwalen
slöt	= slaat

Gillie het väst en zeker wel 's gehuuërd van törfstaake?
Lejke wil 't nog wel 's uitlegge...

4. Törfstaake

Vur aege gebruuk

De bovveste laog van de moër bestoond uut veenmos en ândere plânte, die al hieël lâng geleeje vergaon ware. 't Was 'n dikke brune laog van aenkele maeters dik. Al roond 1300 òntdekte de meense dat ge die brune bovvelaog kòst gebruikte as brândstof vur de kâchel of 't fernuus.

Pas nó 1900 krege asmár mieér meense lektries. Vur dén tied verwaermde me de huüs mit haerde en kâchels: vur ieder vertrek ieën. Die kâchels wiëre duk mit haolt gestökt. Törf was veul goejekopper en ge kòst 't aeges staake. Ien de gemaente Venroj kende ieder däörp zienae aege plák, waor me törf ging staake. Dees Pieëlgebiedjes krege de naam van 't däörp zoeëas Hedse Pieël van 't däörp de Haej, Meerselse Pieël van 't däörp Maersele, Oelderse, Väölese, Kâsselse en Aostrumse Pieël van de betreffende dörpe.

D'n törf wiér gestoke dur d'n boér aeges of same mit ziene knaecht.
Alles gebeurde mit 'n spesjale schup, de törfspaaj genuumd.

De gestoke törf mös mit kroewages op d'n druuëge gekruijd werre, waor heej kòs druuëge.

Enne fleenke törfstaeker en ennen helper kòsse per dág òngevaer viêrdûzend törve staake. Nò 't urste iendruuëge van de törve wiëre 'r stapels gemákt , de zógenámde stoeke. Wiend en zòn drögde de törve. D'n druuëgen törf wiér vroeg ien de haerfst nor huus geháld mit paerd of os en kár zódat me géen kelt hoefde te lieje en 't aete kòs koke op 't fernuus. De kárrespore ware maestentied wel ennen halve maeter diēp en de Pieëlbane ware nat en zoompeg. De baeste trekkrácht was dan ok 'n koew of ennen os, die mit de gesplete hoëve minder diēp ien de zaachte moër wegzákte.

Törf gestapeld op zoeëgenámde stoeke um te druuëge. De törf wiér zoeë gestapeld dat de wiend 'r dwers durhin kòs.

Meense die ien De Pieël vur aege gebruuk tōrf stake, dun dat már zó'n tiēn waeke per jaor.

Ze begosse daormit um en um half márt. Ieérder kòs nie umdat de tōrf dan ángestâst kòs werre dur vaorst án de groond. 29 Junie stopte me. Tōrf dén daornao zeuj werre gestoke zeuj ònvoldoende gedrögden zien, vurdat de winter ienviel.

Tōrfwinning ien 't groeët

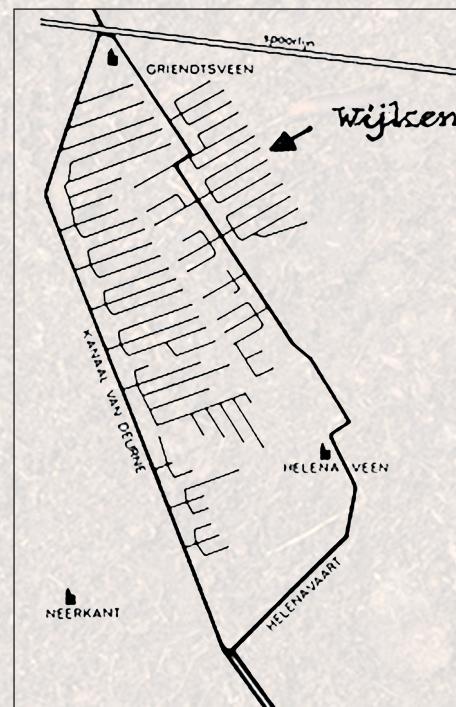
Dur de uitviending van 't stoeëmmesjien ien 't begin van de niggetiende ieew òntstoonde 'r ien Europa veul groeëte bedriëve, ok ien òs lând. Daenk án de scheepswaerve ien Ámsterdam, ketoenindustrie ien Twente en de aerdewaerkfegieke ien Mestrich.

Roond 1850 steeg ok de vraog nor stieën. 'r Kwame mieër en mieër febrieke en neeje stadswieke vur de árbeijters. Veul stieënfebrieke en ok ândere bedriëve stökten tōrf.

En ok ien de huushâldes wiëre jaorleks düzende tōrve gestòkt.

De stieënfabrikânt Jan van der Griendt en zien bruûr Nicolaas kaochte ien 1853 vur tâchtes gulde per boender (=hectare) ruum 600 boender moërgroond van de gemaente Durze. Zillie stichtte 't veendäörp Helenaveen. Lâtter, ien 1885, stichtte eur zoeëns Griendtsveen.

Ok de groond ien en roond die dörpe was zó zoompeg, dat ge 'r nikks mit kost beginne.

Me begosse dan ok urst mit 't grave van de áfvoerkenale: de Helenavaart, 't Griendtsveenskenaal en 't Durzese kenaal. Hoks op de kenale wiëre zeejkennale (wieke) gegrave op áfstande van 200 maeter. Via dees kenale en vaarte kòs 't teveul án water werre áfgevoerd. De Pieël wiér vur 'n groeët dieël druuëggeleed.

Dees kenale en wieke wiëre ok gebruukt as waterweg vur d'n áfvoer van tōrf.

De meense ien De Pieël ware ien 't begin nie zó blij mit dizze groeëtschalegen ánpak. Zillie hán nog gén ervaring mit dees neeje wieks van tōrfstaekke. Dorrum wiëre hoonderde tōrfstaekers ángetrokke uit Döjtslând en Drenthe. Dees gâstarbeijters wiëre 'poepen' en 'òlliokoonten' genuumd. Hóst alle wieke en kenale zien dur eur gegrave. Ze wònde ien aerg aermoejjege hutte.

Tōrfwinning op groeëte schaal dur Van der Griendt

Iefkes wat ânders.
weej gón same mit Lejke enne lekkeren törftaart make!

5. Törftaart

Iengrediejénte

250 grám bòtter
120 grám brunen bâsterdsoeker
40 grám kekaowpoejer vur 't make van soekelademelk
1 ½ dl soekeladepudding (150 grám)
2 pek druuëge biskwies, 't mótté raechthoëkege of viérkaentge kuukskes zien
Soekelademelk (=chocomel)
Soekelade vlök puûr en melk (ongeveer 50 grám).

- Zet de bòtter tiejeg òp 'n waerme pláts beejv. ien de keuke, totdat de bòtter zoft is, as ge 'm gót gebruuke.
- Ruûr de bòtter mit de soeker tot 'n smeujege massa. 't Rûre gót hieël goëd mit ennen hândmikser of 'n keukemesjien.
- Voëg ieëne lepel kekaowpoejer vur 't make van soekelademelk toe en ruûr 't mengsel dur. Dornaoasmár wér ieëne lepel kekaowpoejer toevoëge en durrûre tot alle kekaowpoejer òp is.
- **Tiejes 't toevûge van de iengrediejente de mikser uutzette!**
- Voëg ieëne lepel van de soekeladepáp toe, ruûr 't goëd dur, wér ieëne lepel páp toevoëge, wér durrûre en gót dur totdat alle páp òp is.
- Leg ongeveer 1/6 dieël van de kuukskes òp 'n schaol. Leg de kuukskes tiggenén en vörm 'r'n viérkânt of enne raechthoëk mit.
- Verdael 'n läogske van de kraem (crème) ovver de kuukskes.
- Giët òp ennen telder (bord) 'n bitje soekelademelk. Pák aeveveul kuukskes as ge d'n urste kieér gebruikte en leg ieder kuukske iefkes mit d'n onderkânt ien de soekelademelk.
- Leg de kuukskes òp d'n taart, òp dezelfde wiës as de urste laog.
- Smaer 'r wér kraem òp.
- Gót zoeë dur tot 'r 6 laoge kuukskes zien. Smaer kraem òp de bovveste laog (en ok nevve de ziejkânte).
- Meng de vlök. Strój vlök tigge de ziejkante en bovenop. Druk 't vurzichteg väst.
- Lót d'n taart minstes 'n paar uûr (liëver ieënen dág en liëver nog twieë daag) òp 'n koële pláts staon vur 't opdiëne. Zet d'n taart ien de kelder of ien 'n kâlde kamer.

Netuûrlek huuérde Lejke ok de verhaole ovver hoe zwaor 't kós zien um ien De Pieël te waerke. Umdat weej òs dorvan gén vurstelling van kunne make gón weej same mit Lejke terug nor dén tied en stelle weej òs vur dat weej pieélwaerkers zien.

Ok gón weej kiëke wat weej verdiënde en hoe láng weej mòsse waerke per waek, per mónd.

6. Laeve en waerke in De Pieël

Tot 1900

't Was hârd en zwaor waerke ien De Pieël. Me stoomd de gânsen dág ien waer en wiend ònder d'n bloeëten hemel, duk ien 't water of d'n drek.

't Loeën van ennen töfgraver wiér beraekend per stok törf. Enne stok bestöt uut ongeveer 260 törf.

Die mòs ennen töfstaeker dan urst uitgrave, òp enne kroewage laaje en opstapele um te druuëge.

Vur iedere stok dén heej òp die wiës verwaerkte kreeg heej 12 caens. Um zó'n 12 gulde per waek te verdiëne mòs heej 100 stok àflevere. Ennen natten törf waegt ongeveer 4,5 kilo. 't Geredscháp um de törf mit te staeke woog 1,5 kielo. Hiermit mòs heej dus iedere waek zó'n 100.000 kg. verwaerke.

't Kwam duk vur dat ennen töfstaeker ok zien vrouw en zien kiender mitnaam, um die 12 gulde te kunnen verdiëne. Nô 1901 moog dat offisjeel nie mér: went kiender tusse de 6 en 12 jaor mòsse nor schól.

Raeken 's uit :

Hoeveul törf haaj ennen töfstaeker gestoke as heej 36 gulde haaj verdiënd?

Hoeveul stok haaj heej dan àf mótté leveré?

En hoeveul kielo törf haaj heej dan verwaerkt?

Hoeveul daag hit ennen töfstaeker gewaerkt as heej 'r 360 uûr òp hit zitte?

Verreweg de maeste meense die hiēr toen laefde ware aerm. Gezinne van twieë elders en aacht of mieér kiender laefde van d'n òpbrengst van 'n klaen boērdereeje: driej koewe, aenkele vaerkes, wat kiepe, 'n paerd en wat lāndbōwgroond. Gezinne òp 'n boērderee hán wel 't vurdieël dat zillie aeges vur 't maeste voedsel kòsse zörge. Meense ien febrieke waerkte duk zes daag per waek tiēn uūr of mieér per dág. 't Zelfde gaold vur tōrfstaekers. De wennege rieke ware ien dén tied hieël aerg riek, de veul aerme duk hieël aerm.

Nao de törfafgraving

Umstreeks 1900 zien de mienien ien Zöjd-Limburg vollòp ien bedriëf. Dur de asmár gröttere áervoer van stieënkoel en 'cokes' dale de brândstofpriës. Stooktörf wert moeilek verkoeëpbaar.

De veenmátschappeeje gón tōrfströjsel make, dat gebruukt wert as groondbedekking ien stalle. 't Leger mit zienen dûzende paerd is enne belângrieken áfnemer. Ok paerd ien Peries en Londe stón òp tōrf uit De Pieël.

De spoorwegstasie van Griendtsveen was ien dén tied, òngeveaer 1900, de grôtste goederetrijnstasie van Zöjd Nederland.

Nó 1900 nimt de törfafgraving asmár mieér áf.

Umstreeks dezelfden tied duut ok de kunstmist zien ientreej. Daordur wiér 't meugelek gröttere gebiede van Der Pieël verreg te make vur gebruuk as lāndbōwgroond. Tot dan toe was me áfhaankelek van de diérleke mist van schäöp, koewe en vaerkens. Ien en roond. De Pieël was groond ien aovervloëd.

Op dizze groond mòsse urst buuëm, struuk en haej weggehald werre. Vervolges kòs de groond mit kunstmist tot lāndbōwgroond werre gemákt. Dat hieële prosés hiette 'ontginne'.

De urste ontginninge ien De Pieël wiére gedaon dur groeëtgroondbezitters, zoeëas ieérdergenoemde van de Griendt. De ontginnung gebeurde mit ös die vur de ploeg gespânné wiére en dur stocëmmesjienes.

D'n ienzet van trekkers kwaam pas veul láttér.

Tōrfströjselfabriek ien Griendtsveen

Nó d'n urste waereldoërlög, toen Nederland neutraal was, bleek dat de voedselvurziëning nie 100 % uit aege lând kòs kòmme. 'r Wiére planne gemákt, um vur de gräöjende bevolking en 't gräöjend ántal jònge boëre boērdereeje te stichte. Mit hólپ van de regieëring ien Den Haag wiére 'r stukke lāndbōwgroond uitgegaeve en kòs begös werre op neej ontgonne groond.

Zoeë ontstoonde neeje dörpe ien De Pieël zoeëas Ospel, America, Evertsoord, Ysselsteyn, Rips, Veulen, Stevensbeek, Westerbeek en as laatste ien 1955 de Vredepieël.

Nó 'n mocjaam begin en veul tegeslaag op taeje voedselaerme groond gräöjde dees dörpe uit tot welvarende dörpe, zoeëas weej ze now kenne.

*Viende gillie 't ok áltied leuk um schäöp en schaope-liemese te ziën ien de wej?
Lejke wel en zeker as 'r dan ok nog ennen aechte schieëper beej löpt !
Ge hádt dat wárschienlek nie gedòcht, már ok schäöp ware belángriek vur de Pieël.*

7. Schäöp en de Pieël

Nevve de tòrfwinning was ien De Pieël veule ieëwe láng 't hálde van schäöp 'n belángrieke bròn van ienkòmste. Schäöp ware en zien iedéjaal um òp de haej te graze . Zillie zörge 'r vur dat de haej kort blieft en dat 'r gén jöngé bómkes en struuk gón gräöje.

Schopskudde ien de Pieël

De schäöp wiére gehálde vur de wol en 't vlaes, már ok vur de mist. Snaachs wiére ze òp stal gezet ien schopsköjje die ien De Pieël ware gebowd. Hiérien laag 'n laog haejplágge die iederskieér òpperneejt wiér ángevuld um de mist en zejk (urine) van de schäöp òp te vângé. Ien 't vroegjaor wiér de stal leeg geháld en de gevòrmde mist ovver 't bòwlând uitgereeje.

*Stàndbeeld Schopskömpeneej
ien weenkelcentrum De Bleek ien Venroj*

De schopshåldereej wiér vur de boëre as bestónsmiddel nog belángrieker, nòdat de eksport nor Fránkriek nó 1830 òp geng kwaam. Ien Venroj wiér dur aenkele schopshålders (schopsknikkers genuumd) 'n zoeëgenámde Schopskoompeneej òpgericht um de verkoeëp van schäöp án Fránkriek te regele. Láttér gräöjde hiëruut ennen iinternasjonalen hândl en schäöp en vlaes. Schieëpers (herders) liépe mit 'n kudde schäöp en urre schieëpershoond hieëlemól te voët nor Peries um de schäöp daar te verkoeëpe.

Wette geej de betaekenis van:

- * As 'r ieën schaop ovver d'n dám is, volge 'r mieér.
- * 'n Schaop mit vief puuët zûke
- * 'n Verlore schaop
- * 'r Gón veul zege (mákke) schäöp ien 'n hok
- * Önnuuëzel schaop !

Kapel ien 't Väöle mit 'n schaop ien de wiendwízjer.

*Dees kepél is gebowd dur
Van Rens, 'n lid van de
Schopskoompeneej.
't Is de zgn. Donatuskepél,
beschaeermhellege tigge
bliksemiensielaeg.*

*En nie allenneg schäöp ware belángriek vur De Pieël, ok de beeje !
Lejke rent hard weg as heej 'n beej ziet en veul van òllie wárschienlek ok!
De Pieëlwaerkers en bewoeëners evvel nie...*

8. De beeje en de Pieël

Beejekaest ien de Pieël

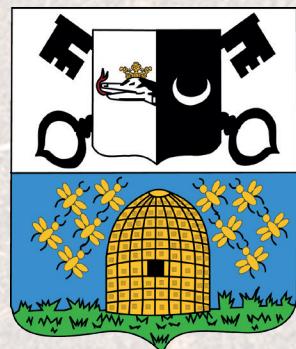
De hònningrate waorian d'n hònning òpgeslage zit, zien van beejewas. Dén wiér gebruukt um kerse van te make vur de verlichting.

Vurrall kaerke ware hiërvan áfnemers. Uut âlde geschrifte blykt dat d'n beejewas zelfs diënde as betaalmiddel vur de belâsting. Hoe belángriek de beeje ware, blykt toch ok uit 't waopen van de gemaente Venroj worrien ennen beejekörf en tiën beeje te ziën zien.

Durdat 'r asmár mieér haej verdween, naam uteraard ok 't ántal beejehâlders, ok iemkers genuumd, áf.

Al vanâf de Middelieëwe ware beeje vur veul boëre en börgers 'n bron van nevve ienkòmste, dus ok ien De Pieël.

Tot 1750 was soeker 'n luuks-predukt. Tot dén tied wiér d'n hònning 't maestl gebruukt as zuûtstof.

“ 't Is een kwestie van geduld, rustig wachten op de dag dat heel Holland Limburgs lult”

As Lejke dit zinneke göt zinge wette gillie natuûrlek allemôl aover welke beroemde ártieste uit De Pieël weej 't hebbe:

9. Rowwen Hèze

Rowwen Hèze is 'n bend die ien 1985 is òpgericht ien 't dörp Haorst-Amerika en die vurrall zingt ien 't dialekt dat daor gesproke wert. D'n naam Rowwen Hèze is aegelek d'n beejnaam van de dörpsfigûr Christiaan Heesen.

Heesen sprekte ien 't dialekt van Amerika uit as 'Hèze' en 'ròw' baetekent ròw, loomp en ònverschilleg. De loompe Heesen dus. Dén Heesen was 'n òpvallende verschiening: stoppelbaard, schorre stem, gekled ien todde die mit iézerdraod beején gehâlde wiére en enne lege, òntstoke oeëgkas. Mieér 'n feguûr dén ien ennen horrorfilm paest. Daorbeej droonk heej veuls te veul en gebruukte heej kilos proemtebâk.

Már dizze kél haaj ok goeje, misterieuze aegeschâppé. Heej kòs bloeingje stöppen kneuzinge en brândwoonde verhelpe dur 'r zien hånd òp te legge. Duk wiér zien hölp iengeroêpe beej bevallinge.

Wiesvròwwe (=vroedvrouwen) mòsse ien dén tied uit Haorst kòmme, már ien 't duuster waogde zich niemes nó zònsòndergâng nog ien de ònherbaergzame Pieël, waor 't vol zaat mit gieëste en hekse.

Dus vroëge de meensen um Ròwwen Hèze: enne kél, nota bene! D'n beejnaam van dizze dörpsfiguur wiér 'n sòrt maskotte vur de bend.

't Vastelaovesnoemer 'Niks stront nik's' was vur de bend d'n durbraak nor lândeleke bekendhejd.

Asmár mieér richtte de bend zien aege òp liedjes ien 't Limburgs dialekt. Beej elk òptreeje bleke 't juust, dees dialektliedjes te zien, die 't pebliek wooj huuëre.

De bend bestöt seit 1991 uit Jack Poels (zang, gitaar), Wladimir Gils (basgitaar en kontrabas), Theo Joosten (gitaar, mandolien, saksofoon, 'thin wistle' en perkussie), Jack Haegens (tròmpet, bugel, tròmboon en perkussie), Tren van Enckevort (trekbuul, piano, tròmboon) en Martin Rongen (drums en perkussie).

In dees bezetting stond de bend ien 1992 vur d'n urste kieér op Pinkpop ien Landgraaf. 't Òptreeje wiér 'n groeët suukses mit 'n rechstreekse uitzending op tillevisie. Zó'n groeët suukses dat beslote wiér 't òptreeje uit te brenge op 't album 'In De Wei'.

10. Wândelgebiede ien De Pieël

Tiggesworreg is De Pieël 'n hieérlek gebied vur wândelers en netuûrliëfhebbers.

De Paerdekop

'n Bòs-, netuûr- en rékrejasiegebied beej Ysselsteyn.

'r Zien rójterpaej en ge kunt 'r ók wândele. 'r Is 'n groeëte begraafplâts vur Döjtse saldaote die ien d'n twieëde Waereldoeërlög ien Nederlând zien gesneuveld (32.000). Ien de zândrug dén hiér laej, zágde de vörm van enne paerdekop, vandaor dat d'n naam 'Paardekop' án 't gebied wiér gegaeve.

De Hedse Pieël

lit án de grens van de gemeente Durze en án de westkânt van Ysselsteyn.

Ien dit gebied ligge nog goëd bewaarde boërekoele of ieëndágsputte.

Nó ennen dág plare ien 't natte veen liët d'n törfstaekeker ennen 'ieëndágsput' achter, dén de volgende maerge wér vol water stond. Efkes wieér groëf heej dan wér ennen neeje put.

Ien die putte kòmme now nog prâchtege en zeldzame planten vur.

Belângriekie bieëste ien dat gebied zien d'n Das en de Gladde slâng, már ok 't Blaowbäörsje.

Gladde slâng

Klaene vémbaer

Veenmos

Blaowbäörsje

De Ròwkoele

is 'n netuûrgebied ien Venroj ten zuuje van de Durzeseweg, ruum ieëne kilomaeter ten noordoeëste van Ysselsteyn. 't Is 'n netuûrmònnement. Hiér viende nog de kaamsállemânder, de vinpoeëtsállemânder en de poëlkikmaow, dén ze now vòrt poëlkkvors nume.

Poëlkkikmaow

Vinpoeëtsállemânder

Kaamsállemânder

De Mariapieël

Dit Pieëlgebied is ieën van de högste punte ien 't lândscháp. 't Lit 16 maeter högger as de Maas. Dorrum kan 't hiér aerg druuëg werre. Dorrum zien 'r dámme en kades ángebröcht wordur 't waterpeil wér stiegt. De wortels van de buuëm stón lóng ien 't water en staerve daordur áf.

As ge hiér gót wândele ziede dan ok duk ennen 'boëmekerkhof'.

Nat stukske Pieël mit raeste van ágestörve buuëm

Natsjonaal park 'De Grote Pieël'

lit op de grens van Limburg en Noord-Braobânt en is 'n netuûrgebied mit veul veugel.

Bezikerscentrum 'Myl op Zeven',
Moostdiek 15 ien Ospel- Nederwieërt.

Ien dit gebied zien aoveral spore van 't verleeje te viende, toen hárde waerkers d'n törf, 't zwarte gaold van de Pieël' uitgroëve.

Weej zien hóst án 't aend van òzzen tòcht dur De Pieël en wieëte now veul van 't verleeje van De Pieël. Már hoe stöt 't mit De Pieël now? As áslutting wil Lejke dat ollie ok nog vertelle.

11. De Pieël now

Zoeëas ge kòst ziën òp 't kártje òp bladzijde 9 zien 'r nog már aenkele klaene gebiede aover waorien De Pieël 'r nog net zoeë uutziet as ruum 100 jaor geleeje. Òp 't kártje ziede de iets doonkerder paars gekleurde gedieëltés: de Mariapieël, de Durzese Pieël en de Groëte Pieël. De regieëring hit dees stukke gekaocht en 'r netuûrrizzervate van gemákt: beschaermde netuûrgebiede.

Prebleem was dat ok dees gebiede uutdrögde. 't Water wiér áfgevoerd dur de kenale en wieke die 'r lóng geleeje gegrave ware. Dur dees uutdruüging kòs 'r lòcht beej de restânte moér kòmme. Die kòsse now wél wegrotte.

D'n bojjem wiér voedselrieker en de oeëts hóst boëmloeëze Pieël gräöjde vol mit baerke. De zeldzame plânte en bieëste, die ien de Pieël thuus huuérde, drejgde te verdwiene.

Um dat prebleem òp te losse zien ien de kenale, sloëëte en wieke dámme gebowd. 't Water kòs dan nie mér wegstroëeme. Òp sommege plátse wiér 't zó nat, dat de buuëm vanaeges doeëd gingé.

Òp ândere, höggere plâtsen, waor de buuëm nog gräöjde wiëre ze umgezaagd. Anders zun dees buuëm 't gebied nog drögger hebbe gemákt, umdat ze hieël veul water gebruke.

Me löt ien die gebiede ok koewe, schäöp of pònnies graze. Die vraete de jònge bömkes en struuk weg zoeëdat 'r wér mieér haej en moërlânte kunne gräöje.

Lejke bedaankt ollie vir ollie ándaacht en dat gillie nor zien verhaal het wille luustere. Méschien kòmme weej mekaar nog enne kieër tege òp 'n wândeling dur ieën van de mojje Pieëlgebiede of ien mezeejums waor ge van alles kunt ziën en bekîëke van De Pieël: 't Pieëlmeezeyum ien Ysselsteyn, ien Åste, ien Ospel en ien Haorst-Amerika.

*Op ienternet kunde de openingstieje viende.
Hojje wor,*

Lejke

Veldeke volkscultuur

